

ԲԱՌԵՐՈՒՆ ՄԻՒՍ ԵՐԵՍԸ (Է.)

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՎՐԴ. ԿՌԱՆԵԱՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ

Մեր յօդուածաշարքին 7րդ համարով¹ կը ներկայացնենք շատ գործածական բառեր, որոնք անգամ մը եւս ներկայ գրական հայերէնին մէջ հոմանիշ նկատուած են, հակառակ որ իրենց հին հասկացութեան համաձայն, անոնք իրարմէ տարբեր նշանակութիւն ունեցած են:

Լեզուական մարզէն ներս այս վերակառուցողական աշխատանքը ի յայտ կը բերէ նաեւ Մարդուն մտածող կարողութեան նրբութիւնը:

Զինք չըջապատող իրականութիւններուն մէջ՝ Նախամարդուն ամէնէն առաջ փնտռածը ամէն բանի մասին ստույգ ճանաչումն է, իսկ իր ամէնէն աւելի զգուշացածը՝ այդ իրականութեան տարբեր ներկայացող երեւոյթներն են:

Մարդը դատող արարած է: Դատողութիւնը Արարիչը մարդուն տուած է, չարն ու բարին իրարմէ զանազանելու, իրականն ու կեղծը իրարմէ ջոկելու համար: Բայց Մարդուն դատողութիւնը սխալելու կամ խաբուելու վտանգին ենթարկուած է: Մարդու միտքը խաբող առաջին ծուղակներուն մեծագոյնը ո՛չ անտառին, ո՛չ գազանին, ո՛չ այնքան մարդոց փոխադարձ լարաբերութեան մէջ, որքան իրերն ու դէպքերը ճիշդ զանազանելու եւ երեւոյթները ջոկելու իր անկարողութեան մէջ գտած է:

Ա) ՊԱՐԱՊԻՆ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

Մարդուն առաջին յուսախաբութիւնը կը կոչուի պարապութիւն, ակնկալուած բանի տեղ տարբեր իրողութեան մը պատճառած անակնկալը: «Սին, պարապ, դատարկ, ունայն, նանիր, թափուր» բառեր են, որոնք շուարումի մատնած են նախամարդը իրականութիւններուն ճանաչումին ընթացքին: Հետաքրքրականը ա՛յն է, թէ այս բառերէն ոչ մէկը, հակառակ անոնց ներկայ իմաստին, իրենց սկզբնական իմաստին մէջ «պարապ» նշանակած է:

ՍԻՆ

Բնիկ հայկական նախալեզուներէն սերած բառ է, հին յունարէն ΚΕΝΟΣ բառին առընչուած, որ նմանապէս կը նշանակէ «պարապ,

սին, փուճ»։ Ըստ բառին զենդական ստուգաբանութեան՝ «սին»ը համարուած է «պակասութիւն, թերութիւն»։

«Սին»ը ֆիզիքայէս պարապն է, մէջը փուճն է, որ «անամէջ» բառին ծագման պատճառ եղած է։ «Սին»ը պարապ է որովհետեւ մէջը փուճ է, բարձրահասակ, բաց բունը տկար ծառին նման է։ Սինը երեւոյթին հակառակ՝ ներքին պարապութիւնն է։ Ծառին արտաքին երեւոյթը իր ներքինը չ'արդարացներ։ «Հասկ սին», «սին ընկոյզ, որ ճղով եւ կեճեպով արտաքոյ զարդարեալ երեւի եւ մէջն փուճ է»։ «Սին»ը ֆիզիքական սուտ մըն է։

Նոյն նշանակութիւնը կը թելադրէ «սին» բառին երկրորդ ձեւը, որ «ոսին» է եւ որ կը նշանակէ «վտիտ, ազազուն», տկարութիւն մը, որ ուժի պակասէն կամ մէջի պարապութենէն յառաջ կու գայ։

«Սին» բառէն կազմուած է նաեւ «անոտի» բառը, որ իր իմաստին հետ հաւատարիմ մնալով՝ կազմած է «անոտիապաշտ» նոր բառը, որ կը նշանակէ ներսէն փուճ եւ արտաքինէն մեծ երեւցող արժէքներու հաւատք։

Բնութեան կարգէն անցնելով մարդուն կեանքին, ըսուած է մարդուն մասին ինչ որ ըսուած էր բոյսերուն մասին. «անապարծ» կամ «անավաստակ»։

ՊԱՐԱՊ

Սանսկրիտ ծագումով բառ, որ դատարկ կը նշանակէ։ Բաց «պարապ»ի դատարկութիւնը ո՛չ թէ «սին»ի պէս նիւթական ներքին փտութիւնն է, այլ կեանքին զբաղումէ դատարկութիւն է։ Մարդը իր իսկական կեանքը պատկերացուցած է լեցուն, գրաւուած աշխատանքով, գործունէութիւններով, արհեստով, որոնց միջոցով մարդ իր կեանքը կը զբաղեցնէ, ըլլա՛յ իբր այր, ըլլա՛յ իբր կին, իբր երիտասարդ, իբր տարեց, զինուոր, գործաւոր եւլն։ Կեանքին ժամանակը մարդը պատկերացուցած է իբր միայն գործօն ժամանակ, կարծէք կեանքը միայն մարդուն զբաղումներուն յատուկ ըլլար։

Երբ կեանքը դադրի իր զբաղումներով գրաւուած ըլլալէ, երբ գործ, աշխատանք ու պարտականութիւն վերջ գտնեն, ժամանակն ալ կը դադրի լեցուն ըլլալէ, այն ատեն կը ստեղծուի Գրաբարին ըմբռնած «պարապութիւն»ը։ Այդ ինչ որ կ'ընենք գործէն ու աշխատանքէն դուրս, կը նկատուի «պարապումի» ժամեր։ Այսպէս է, որ «պարապ»ը կ'առնէ արձակուրդի իմաստ։

«Պարապորդ» կը նշանակէ առանց գործի ազատ վիճակը, բաց ո՛չ թէ անգործութեան վիճակ։ «Պարապ»ը պարապ չէ, պարապը ժամանցի բաներով գրաւուած ժամանակն է։ Ըստ աւետարանին, սատանան երբ կը վերադառնայ այն հոգիին մէջ, որմէ դուրս դրուած

էր, Գրաբարը այդ հոգին կը կոչէ «պարապորդ», այսինքն՝ առանց զբաղումի, անգործ:

Եկեղեցական իմաստով, «պարապ օր» հոգեւոր մարզէն ներս կը նշանակէ ոչ-տօնական օր, տօները նկատելով եկեղեցական ժամանակացոյցը լեցնող յատուկ զբաղում: Միայն եկեղեցապէս «պարապ» օրերուն հարսանիք ու պսակ կրնան տեղի ունենալ:

Յետագային է, որ «պարապ» բառին իմաստը փոխուելով անցաւ ներկայ ֆիզիքական պարապի իմաստին (պարապ շիշ, պարապ գլուխ):

ԴԱՏԱՐԿ

Բառին արմատը ստուգելի կը մնայ: Բանասէրները «դատարկ» բառը ընդհանրապէս բարդբառ կը նկատեն:

«Դատարկ» կը նշանակէ անպտուղ, անպէտ: Նիւթապաշտ բառ է եւ մարդը կ'արժէտէր ըստ իր արտադրածին: «Դատարկ»ը բացակայութիւնն է օգտակար բանի մը: Ինչ որ դրական արդիւնք չի տար, դատարկ կը նկատուի. «Դատարկ» տարի է այն տարին, որ բերք չ'ունենար: «Ձամենայն զերկիրն դատարկ թողուլ, ոչ սերմանել եւ ոչ վարել»:

«Դատարկապորտ» կը նշանակէ ապարդիւն պտըտող, անօգտակար մարդ: «Դատարկաբան», ապարդիւն խօսողն է: «Դատարկաձեռն»ը ձեռնունայն անձն է: Ձեռքը պատկերացուած է իբր արդիւնագործութեան միջոցը: Նախամարդուն համար, նոյնիսկ աստուածները երբ «դատարկ» են, անպէտ կը նկատուին. «Դատարկք աստուածք ու՞մ պիտոյ իցեն» («դատարկ» աստուածները որուն օգտակար են):

«Դատարկութեան» հակառակը արդիւնաշատութիւնն է:

ՈՒՆԱՅՆ

Հայկական նախալեզուներէն սերած բառ, կազմուած՝ «ուն+այն» ձեւով (ինչպէս «մի+այն» բառը), բարդբառ մը, որուն «ուն» արմատը ունենալ կը նշանակէ, իսկ «այն» յետադաս մասնիկը ժխտական է: Ուստի «ունայն» կը նշանակէ ունեցածէ զուրկ, չունեցող: «Ունայն»ը կազմուած է չունեւորի ժխտական իմաստով:

«Ունայն»ը իր ունենալիքէն զուրկ ըլլալն է, կարօտութեան, անբաւարարութեան իմաստով. պակսող վայելք, պակսող փառք, պակսող երջանկութիւն: Պակսող բանին թողած պարապութիւնը «ունայնութիւն» կը կոչուի: Սողոմոն իմաստունի պէս ամէն ինչ վայելած անձ մը՝ երբ դադրեցաւ աշխարհը վայելելէ, իրեն այլեւս գոհացում չտուող աշխարհը հռչակեց «ունայնութիւն ունայնութեանց»:

Ունայնութիւնը՝ մարդուն իղձերուն, գուցէ եւ իր կարողութեան ու իրաւունքին բաղդատած, չունեւորութեան վիճակ է: «Չմեծամեծս արձակեաց ունայնս» կը նշանակէ հարուստները կամ ունեւորները իրենց ունեցածէն զրկեց, ձեռնունայն ղրկեց: «Յարդար վաստակոց ունայն» էր կը նշանակէ իր սեփական արդար վաստակէն զրկուած-պարպուած էր:

Քրիստոս մարդանալով ինքզինք «ունայնացուց», ինքզինք աստուածայինէն զրկեց, կարօտաւոր դարձուց:

Չյագեցնողի, չլիացնողի իր նախորդ իմաստէն, ունայնութիւն բառը ապա անցաւ երկրորդ իմաստի մը, որ ամէն տեսակ պարապութեան արտայայտութիւնն է, յուսախաբուութիւն է. յուսախաբ ընող խօսքը կոչուեցաւ «ունայնաբան», յուսախաբութիւն պատճառող հաւատքը «ունայնահաւատ», եւ նոյն նշանակութեամբ «ունայնամիտ, ունայնաձեռն կամ ձեռնունայն»: «Գուրն ունայն էր եւ ջուր ոչ գոյր ի նմա» (գուրը, որ ջուր պէտք է ունենար, ջուր չունէր): «Լի չոգայ եւ ունայն դարձոյց զիս Տէր» (լեցուն գացի եւ պարապ դարձայ):

«Ունայն» բառէն կազմուած է «ընդունայն» մակբայը, որ կը նշանակէ զուր տեղ, ի նանիր, ուր ափսոսանքի շեշտ մը կայ:

ՆԱՆԻՐ

Արմատը անյայտ է: «Նանիր» կը նշանակէ զուր, անարժէք, ճշդ-ճիշդ: Նմանութիւն ունի լատիներէն *inanis* բառին հետ, որ նոյնիմաստ ալ է:

Կ'ըսուի, թէ «նանիր» վաղանցիկ բոյսի մը անունն եղած է, որ առտու կը ցանուի, կէսօրին կը բուսնի, ճաշի կը գործածուի, իսկ իրիկունը կը ցամքի՝ պատկեր ծառայելով վաղանցուկ կեանքին եւ իրերուն: «Նանիր»ը տեւողութեամբ կարճն է, ուստի եւ արժէքով անարժէք է: «Նանիր»ը տեւողութիւն չունի, ուստի եւ կշիռք չունի:

Նոյն բառէն կազմուած են «նանրանալ» (ճղճիմ դառնալ), «նանրութիւն» (սնոտի բաներ), «նանրալեզու» (ոչինչ բաներ խօսող), «նանրախորհուրդ», «նանրափառութիւն» (սնափառութիւն), ինչպէս նաեւ «ի նանիր» մակբայը, որ կը նշանակէ ի զուր, անիրաւ կերպով. «իշխանք հալածեցին զիս ի նանիր» (իշխանները ոչինչ բանի համար զիս հալածեցին):

ԹԱՓՈՒՐ

Կը թուի թէ «թափուր»ին արմատն է «թափ» գենդական բառը, որ իմաստի իր բազմապիսի կիրառութեան մէջ, կազմած է նաեւ «թափել» բայը, որ գրաբարով կը նշանակէ ըլլա՛յ ճնշումի տակ պահել (ընդէ՞ր թափեա զհոգիս մեր), ըլլա՛յ յանձնուիլ (զինաթափ, գե-

րեթափ), ըլլա՛յ նաեւ դուրս թափել: Դուրս թափելու, պարպելու իմաստէն յառաջ եկած են «թափան» (սրբան) եւ «թափուր» (մարդերէ պարպուած, մարդաթափ եղած) բառերը:

«Թափ» բառը նշանակած է նաեւ յատակ, խորք, տակը: Ուստի անիկա՛ թափուր կոչուած է, որուն յատակը երեւցած է, ինչպէս թափուր աթոռի մը յատակը կամ աւազանի մը խորը, երբ ջուրերը պարպենք:

«Թափուր»ը պարապութիւն չէ, այլ պարպուած բանի մը թողած բացն է, որ պէտք է կրկին լեցնել: «Թափուր» կը դառնայ ամէն ինչ որ իր պարունակութիւնը կը կորսնցնէ, ինչպէս թափուր գահ մը կամ թափուր գերեզման մը:

«Թափուր»-թափեալ ի լիութենէ»:

Բ) ՍՈՒՏԻՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԵՐԵՄՆԵՐԸ

«Պարապը, դատարկը, ունայնը, ճղծիմը» եւլն. ֆիզիքական կամ բնական երեւոյթներ են: Բնութեան ստեղծած թերիներն են: Այժմ կ'անցնինք մարդու հոգիին կամ սրտին խաբէութեան հայող կարգ մը բառերու, ինչպէս «առտ, խաբբայ, կեղծ, խարդախ, շողոքորթ, նենգ, մոլար», որոնք իրականութեան եւ երեւոյթին միջեւ գոյութիւն ունեցող անհարազատութեան հայող իմաստներ ունին:

ՍՈՒՏ

Բնիկ հայկական նախալեզուներէն սերած բառ, որ յունական ՓՏԵՍԾՈՏ բառին պէս «կեղծ, անճիշդ» կը նշանակէ:

«Սուտ»ը բոստ սանսկրիտ արմատին՝ իրականութենէ դատարկ, սին, պարապ նշանակութիւն ունի: Սուտը այն եղած է ինչ որ ստուերն է իր իրականութեան նկատմամբ: Այս պատճառով բանասէրներ ալ կան, որոնք «սուտ»ին արմատը «ստուեր»ին մօտեցուցած են՝ «սուտ»ը ստուերին պէս ոչ իրական ըլլալով:

Նախամարդը բան մը առաջին անգամ «սուտ» կոչելով ի՞նչ իրականութիւն ուզած է մատնանշել: Առաջին «սուտ»ը բնութեան կողմէ գործուած է, կը կարծենք: Առաջին սուտ խօսողը այս պարագային, եղած է օրինակի համար, ընկոյզ մը, որ հակառակ իր արտաքին դալար տեսքին՝ զայն կեղուող մարդուն ձեռքերուն մէջ փտած կամ պարապ ելած ըլլայ: Սուտ, բացազանչած է ան:

«Սուտ»ը տեսակ տեսակ մարգերու մէջ կը գործադրուի. ֆիզիքական, մտաւոր, հոգեկան: Ոսք մը «սուտ» է, փտած ընկոյզին պէս, երբ դատարկ է խօսքին արտայայտած բովանդակութենէն, բառին պարունակութենէն: Բովանդակութիւնը չի համապատասխաներ արտաքինին՝ խօսքի աշխարհէն ներս: «Ստաբան»ը այն է, որ կը խօսի

բան մը եւ կը նշանակէ ուրիշ բան: Կեանք մը «սուտ» է երբ զգացումներն ու համոզումները չեն համապատասխաներ ցուցաբերուած վարքին: «Սուտ է վաստակ քո» կը նշանակէ չեղեալ է, չգոյ է աշխատանքդ: «Սուտ յոյսեր» կը նշանակէ սին, դատարկ յոյսեր:

«Սուտ»ը ճիշդին դատարկութիւնը կամ բացակայութիւնն է մարդուն մտքին, խօսքին, գործին մէջ: Սուտը իրականութեան մը մէջ սինն է, սնոտին է, փուճն է:

«Սուտ առնել» կը նշանակէ դէպքի մը կամ խօսքի մը դատարկութիւնը երեւան բերել, բուն իրականութիւնը յայտնելով:

ԽԱՐԵԲԱՅ

Արմատն է «խաբ», որուն ծագումը կը թուի արաբական կամ պարսկական ըլլալ:

«Խաբ»ը հանգուցաւոր արարք մըն է եւ այդ արարքին նպատակն է մարդը զինք խաբողին ձեռքը ձգել, խաբողին զոհը դարձնել:

«Խաբ»ը կը խաղայ մարդուն խելքին հետ, «խաբ»ը մարդուն միտքը ծուղակի ձգող արարք է: «Խաբ»ին մարգը աչքէն աւելի միտքն է, մտքի խաբկանքն է: «Խաբ»ին զոհը միտքն է: «Խաբ»ը սուտ իրականութիւն է, զայն կը գործեն մարդը միտքով խաբելու համար: «Խաբ»ը ստուգաբանօրէն դժուարալոյծ կնճիռի կերպարանքին տակ կը ներկայանայ խաբուող մարդուն, խաբը «կնճիռ իմն դժուարալոյծ է» ըսուած է հիներուն կողմէ:

Նոյն իմաստով «անխաբ բերդ» բառը նշանակած է «անառիկ, ամուր», բերդ մը, որ թշնամիին խաբէութեան զոհ չ'երթար, անոր ծուղակը կամ ձեռքը չ'իյնար:

«Խաբ»ը նախամարդուն մօտ՝ մարդէ մարդ մղուող պայքարին մաս կազմած է: «Խաբել»ը նենգ նախաձեռնութիւն կ'ենթադրէ, «խաբուիլ»ը անոր զոհը դառնալ է, խաղի գալն է: «Ընդ խաբա» կը նշանակէ սխալելով, խաղի գալով:

«Խաբ գործել» նշանակած է խելքին առջեւ ծուղակ լարել: Նոյն արմատէն են խաբէութիւն, խաբկանք, խաբուսիկ (խաբելու հակամէտ), խաբեբայ (խաղի բերող, պատրող, իմաստակ), խաբեպատիր (երկու հոմանիշ արմատներ իրարու միացած), խաբուհի (խաբող կին):

ԿԵՂԾ

«Կեղծ»ը կը տարբերի «խաբ»էն անով որ, մինչ երկրորդը մըտքին ուղղուած ծուղակն է, «Կեղծ»ը ա'չքը իբր թիրախ առնող խա-

բէութիւնն է, սուտ կերպարանք է, սխալ ձեւացում է: Կեղծ դրամը նախ եւ առաջ աչքին ուշադրութիւնը կը խաբէ:

Բառին ծագումը բանասէրներու կողմէ հայկական զանազան բառերու վերագրուած է, ինչպէս՝ «եղծ, գեղծ, խեղծ, կեղ, կարծր», եւ արաբական կամ պարսկական «դէյշ» (խաբէութիւն) արմատին:

«Կեղծ» բառը նախապէս նշանակած է «ձեւ», եւ այս նշանակութեամբ՝ «տկեղծ» բառ մը անցեալին գոյութիւն ունեցած է, որ նշանակած է տձեւ, ոչ գեղեցիկ, անվայելուչ:

«Կեղծ»ը նախամարդուն համար ձեւային արտայայտութիւն եղած է եւ նոյնացած է գեղադիտական նշանակութեան հետ: Մարդը սիրած է բնութեան համաչափութիւնները, ուզած է անոր հարազատ գեղեցկութեան նմանիլ եւ զայն իրեն գեղադիտական օրինաչափ առնել:

Նախամարդը «Կեղծ»ը գտած է ոչ միայն ֆիզիքականին կամ մարմնականին մէջ, այլ նաեւ մարդուն բարոյական արարքներէն ներս: Մարդու մարմնի արտաքին ֆիզիքական տձեւութեան գաղափարին հետ զուգորդուած է նաեւ նկարագրի բարոյական տձեւութիւնը, կեղծի հոգեւոր իմաստը: «Կեղծ» արմատին բարոյական աշխարհէն ներս ծնած են «Կեղծիք, կեղծաւոր» արտայայտութիւնները: «Կեղծաւորութիւն»ը բարբերու կեղծիքն է, ներքինը ծածկող արտաքին սուտ գործելակերպն է:

«Կեղծ»ն ու «Կեղծիք»ը պատկերացուած են արտաքին ձեւերու գեղծումին տակ, որոնք կրնան ներկայանալ հագուստի, դիմակի, շարժուձեւի կերպարանքին ներքեւ:

«Կեղծ ի կեղծս» գրաբարով կը նշանակէ վարմունք մը, որ զանազան կերպարանքներով կը ներկայանայ, ուրիշը շահագործելու համար:

ԽԱՐԴԱՆ

Բառին արմատը կը թուի «խարդ» բառէն կազմուած ըլլալ, որմէ եկած ըլլալ նաեւ «կախարդ» բառը: Սակայն ըստ ուրիշներուն, բառը յունարէնով նշանակած է պարսկական բանակին մէջ ծառայող յատուկ տարագրով եւ հաւանաբար ծպտուած զինուորը:

«Խարդախ»ը իր խաբէբայութեամբ իր գոհին անպայման վնաս հասցնել կ'ուզէ: Բայց խարդախին գործածած միջոցները աւելի զարգացած են քան թէ կեղծարարինը: Կեղծարարը կը ջանայ արտաքինապէս բնական մնալ ու խաբել, իսկ խարդախը իր նպատակին հասնելու համար արտաքին ծպտումներ կը գործածէ: Ան իր միջոցներուն մէջ յանդուգն է: Խարդախը կոչուած է «բազմախաբ»: «Խար-

դախ»ը դերասանի ծաղուսներ ունի. «խարդախ արուեստիւք ստուերացուցեալ»:

Խարդախը պարզ կերպարանք չունի, այլ խառնակ ներկայութիւն, սուտն ու ճիշդը իր մէջ միացուցած, «բազմախար» է: Այս պատճառով՝ մարդիկ ամէն ինչի անխարդախը փնտռած են. «Անխարդախ կաթին փափաքիցէք»:

Դրախտին մէջ Եւան խաբող օձը խարդախ կոչուած է. «խարդախեաց օձն գեւա»:

ՇՈՂՈՔՈՐԹ

Շողոքորթը քծնող կեղծաւորն է, որ անձ մը կը խաբէ իր իսկ չհաւատացած գովեստներով: Շողոքորթին մէջ արտաքին ձեւերէն աւելի, լեզու՛ն է գործօն անդամը:

Այս բառին ստուգաբանութիւնը մեզ կը դրկէ ուսումնասիրելու «շողոմ, շողոք, ողոք» ածականները, բոլորն ալ լեզուական հնարամտութեան հայող բառեր:

«Շողոմ, շողոմել»: Շողոմը ինքզինք համակրելի կը ներկայացնէ, հաճելի խօսքեր ըսելով: Շողոմելը միշտ չար նպատակ չունի, կրնայ նաեւ սիրոյ արուեստին եւ զրոյցին մաս կազմել, մինչդեռ շողոքորթը, որ շողոմին հետ նոյն արտաքին կերպարանքն ու լեզուն կրնայ ունենայ, կեղծաւոր մըն է, որուն գովասանքին նպատակը չարաչահութիւնն է:

«Ողոք, ողոքել»: Բնիկ հայ բառ է հնդեւրոպական նախալեզուներուն առընչուած եւ լատինական loqui (խօսիլ) բայը յիշեցնող: «Ողոքողը իր քաղցր եւ համոզիչ լեզուով խնդրանք մը ներկայացնողն է, ան յաճախ իրմէ բարձր անձ մը սիրաչահելու կը ձգտի, մինչդեռ շողոքորթը իր զոհին հանդէպ յարգանք չունի, այլ միայն կեղծիք, գուցէ եւ արհամարհանք:

ՆԵՆԳ

«Նենգ»ը խաբելը չէ, այլ խաբելու ծառայող միջոցն է, հնարքն է, որ յաճախ հիմնուած է խորամանկութեան վրայ: Այդ հնարքը կրնայ ըլլալ դաւ մը, նոյնիսկ դաւաճանութիւն, որմէ «տիրանենգ» բառը:

Բառին ծագումը ըստ ոմանց պարսկական «նանկ»ն է, որ կը նշանակէ նախատինք, ամօթ: Իսկ ըստ ուրիշներուն, ծագումը հայերէն «հենգն» բառն է, որ ծաղրանք կը նշանակէ: Նենգը յարգանք չունի, այլ հեգնանք՝ իր զոհին հանդէպ:

«Նենգ» բառը ծաղրանքի կամ նախատինքի իր սկզբնական իմաստէն, յեղաշրջուած է դէպի նենգութիւն: Ան միայն դիտաւորու-

թիւն չէ, այլ նաեւ գործ: Անոր արդիւնքը կրնայ պարզ խաբէութեանէն մինչեւ դաւաճանութիւն զօրել, պարզ խրատէն մինչեւ ոճրագործութիւն: Գրաբարով կ'ըսեն «նենգ գործեր», ծուղակ լարելու իմաստով, որմէ «նենգագործութիւն» բառը:

«Նենգ»ին գործողութեան մարզը բազմակողմանի է, ան կը գործէ մարդկային բոլոր մարզերէն ներս. սէր, բարեկամութիւն, վաճառականութիւն, համաձայնագիր, կրօն, ամէն ինչ իբր ասպարէզ կը ծառայէ նենգին՝ իր գործը կատարելու:

ՄՈՒԱՐ

Բնիկ հայ բառ, հնդեւրոպական անգործածական «մոր» արմատէն, որմէ կը ծնին զանազան իմաստներով բառեր:

Բառը առնուած է բնութեան աշխարհէն: «Մոր»ին նախնական ծագումը կրնայ գետեղուիլ որպէս ծառի բունին վրայ բուսած աւելորդ թփիկ, բունէն շեղած ու յորդած ուժ: «Մոր»ը կ'արտայայտէ պոռթկումին պատճառած շեղում, գեղում, յորդիլը, ճամբէ դուրս ելլելը: «Մոր»ը յորդող ուժին արդիւնքն է, որմէ «տրկրամոլ, գինեմոլ, փառամոլ, իգամոլ, մոլեռանդ» բառերը, որոնք բոլորը հափազանցութեան կը տանին:

Նոյն «մոր» արմատէն է նաեւ «մոլի» բառը, որմէ յառաջ կու գան «մոլութիւն, մոլեգին» բառերը: Որմէ նաեւ «մոլիլ»=խեթենալ, ցնորիլ բայերը:

«Մոր»ը նաեւ «մոլուցք» կը պատճառէ: «Մոլուցք» պատճառող բոյսեր կան, որոնք «մոլաբոյս, մոլախինդ» կոչուած են:

«Մոր» արմատը «որ» մասնիկով ծագում կու տայ «մոյլա» բառին, որ ուղիղ ճամբէն շեղած կամ շեղող կը նշանակէ, ինչպէս «մոլար վարդապետութիւն» մը կը շեղի հարազատ վարդապետութենէն:

«Մոր» արմատը «ար» մասնիկով յառաջ կը բերէ «մոլոր» բառը, որմէ ոլոր մոլոր ճամբաներով ասոյթը, որմէ նաեւ «մոլորակ» կամ «մտամոլոր» բառերը, յորդումներ որոնք ճամբաներուն վրայ շեղումի կը հասցնեն:

«Մոլի» նշանակած է նաեւ կախարդ, մոլեցնող, հարցուկ:

Գ) «ՄՏՈԹԳ»ԻՆ ԶԱՓԱՄՏԻՃԱՆՆԵՐԸ

Դատարկի, սինի, նենգի եւ խաբէբայի գաղափարներէն ետք, նախամարդը իր մտքի զգուշացումը կեդրոնացուցած է նաեւ երրորդ մտածողական տարածքի մը վրայ, որն է սխալին, ճշմարիտին, ստոյգին, իրաւին գաղափարը: Սխալն ու ճիշդը նախամարդուն համար մտքի հաւասարակշռութեան հարց է: Ամէն բանի մէջ «ստոյ-

գ»ին որոնումը նախամարդուն ճանաչողական փիլիսոփայութեան ինչպէս նաեւ ամէն գիտութեան հիմնաքարն է:

ՍԽԱԼ

Բնիկ հայ հնդեւրոպական լեզուներուն ընտանիքէն բառ, որուն առնչուած նոյնահունչ սանսկրիտ արմատը կը նշանակէ «եւերալ», ո՛ր է թէ արբեցութենէ, այլ ոտքի սայթաքումէ:

«Սխալ»ը իր ծագումնալին իմաստով եւ նախքան իր բարոյական սխալանքի նշանակութեան հասնիլը յետագային, ֆիզիքական վրէպ մը եղած է: «Սխալ»ին աղբիւրը ֆիզիքական սայթաքում մըն է, սխալ քայլ մը, սահիլ մը, որ արձագանգն է սանսկրիտ արմատին «եւերալ» իմաստին: «Սխալեացի ոտն նորա»:

«Սխալիլ» բայը անհաւասար քայլեր առնել է: «Կոյր կուրի յորժամ առաջնորդէ, սխալէ»:

Բառին իմաստը շեղած է դէպի արբեցութիւն: Նոյն իմաստէն կազմուած է «սխալակ» բառը, որ «հարբած, գինով» կը նշանակէ: Նախամարդը սխալանքը տեսակ մը գինովութեան կամ գիտակցութեան կորուստին վերագրած է:

«Սխալ» բառը իր ֆիզիքական կամ արբեցողական սայթաքումի նշանակութենէն անցած է մտային կամ բարոյական սխալանքի ներկայ իմաստին:

ՍՍՈԹԳ

Բառին ծագումը կրնայ բնիկ հայկական ըլլալ, կամ ընդհակառակն՝ յառաջ եկած ըլլալ արաբերէն «սիտք» բառէն, որ «արդար, վստահելի» կը նշանակէ:

Սակայն «ստոյգ»ը ըստ իր սումերական ծագումին, «ուղիղ»ն է, իսկ ըստ յունականին՝ «ճիշդ»ն է: Ստոյգը այն է, ինչպէս որ պէտք է ըլլայ, առանց յաւելումի, առանց զօդումի, առանց պակասումի: «Ստոյգ»ը իսկականն է, ընականն է. անսուտ, հարազատ, Աստուծոյ պէս:

«Ստոյգ գիտեմ»=գիտեմ ինչպէս որ բան մը ինքնին է: «Ստուգաբան եմ»=այսինքն կը խօսիմ այն ինչ որ ստոյգ է: «Ստոյգ դատաւորք», «ստուգազիր, ստուգապատում», այսինքն՝ իրականութեան եւ խօսքին միջեւ նոյնութիւն ունին:

«Ստուգել» կը նշանակէ ստոյգ պատահածը որոնել, ճշդել:

ՃԻՇԴ

Ըստ հնդեւրոպական հին լեզուներուն, ինչպէս նաեւ սանսկրիտ եւ զենդական ստուգաբանութեան համաձայն, «ճիշդ» նշանակած է

բան մը տալէ կամ առնելէ առաջ զայն «քննել»: Պարսկական «ճըշդ» արմատը նմանապէս «քննութեան» իմաստը կը թելադրէ:

Ոմանք նմանութիւն կը գտնեն «ճիշդ»ին եւ լատիներէն *justus* (արդար) բառին հետ, եւ այդ լոյսին տակ՝ «ճիշդ»ին կու տան արդարի, ստուգուած բանի նշանակութիւն:

Նախամարդը բան մը «ճիշդ» կոչած է, զայն ստուգումէ անցընելէ ետք, ճշդելէ ետք: Նախամարդը բանի մը ճշդութիւնը հաստատելէ առաջ՝ զայն նախ քննած է: Ի բնէ ճշմարիտը կրնայ գոյ ըլլալ, բայց ի բնէ ճիշդը չկայ, ճիշդը միտքի որոնում եւ ստուգում կը պահանջէ:

«ճիշդ»ի իմաստէն յառաջ եկած են «ճշդավաճառ» կամ «ճշդապահանջ» բառերը, նաեւ «ճշգրիտ» բառը, որ իրերու նմանութեան աստիճանը ստուգելի կը մերձեցնէ. «ճշգրիտ գիտել», որմէ «ճշգրտապատում» բառը:

«ճիշդ» արմատէն յառաջ եկած «ճշդել» բայը անգամ մը եւս, իր գոյականին իմաստէն տարբեր իմաստի յաւելում արձանագրած է:

«ճշդել» գրաբարի մէջ նշանակած է ժխտութեամբ չափել. «Որ ճշդէ գցորեանն հրապարականէ՞ լիցի», շուկայի վրայ ով որ «ճիշդ» չափով չափէ, անիծուած պիտի ըլլայ: «ճշդութիւն»ը այս պարագային միայն ուղիղութիւնն է, այլ նաեւ ժխտութիւն նկատուած է:

«ճիշդ»ը ժխտութեան հասնող խնայողութիւն ալ է: Մի՛ խնայելով տացուք եւ մի՛ ճշդելով:

ՃՇՄԱՐԻՏ

«ճշմարիտ» բառին ստուգաբանութիւնը վիճաբանուած է ներկայիս: Կարծող կայ, թէ «ճշմարիտ»ին արմատը «ճիշդ»ն է: Իսկ ըստ ուրիշներու, «ճշմարիտ»ը երկու բառերէ կազմուած է. «ճիշդ+մար» (ճիշդ+չափ) ձեւէն: Իսկ ըստ իր զենդական արմատին «ճշմարիտ» բառը կը նշանակէ «ականատես»:

Բոլոր պարագաներուն, «ճշմարիտ»ն այն հաստատումն է, որ աչքին կողմէ ստուգուած չափերով կը ներկայանայ: «ճշմարիտ»ը այն է, որ աչքին անսխալ վկայութիւնն ունի իրեն ի նպաստ:

Երբ «ճշմարիտ»ի մասին կը խօսինք, զայն կը հասկնանք բարոյական իմաստով, բայց ան նաեւ ֆիզիքական նշանակութիւն ունի իր ծագումին մէջ: Ֆիզիքական ճշմարիտին դէմ է ծպտումը, իսկ բարոյական ճշմարիտին դէմ է կեղծիքը, սուտը, խաբէութիւնը: ճշմարիտին հակառակը «կեղծ»ն է:

Բարոյական «ճշմարիտ»ը նախապէս բաղդատուած ու ճիշդ չափերուն վերածուած իրականութիւնն է: Այս պատճառով մարդիկ ճշմարտութիւնը մերկ պատկերացուցած են, այնպէս ինչպէս որ է,

առանց որ գինք դիտող աչքին, հագուստի կամ ուրիշ ծածկոցի տակ բան վրիպի:

Աստուած ճշմարիտ կը կոչուի, որովհետեւ չկայ բան մը որ յաջո-ղի անոր հուծիւնը ալլափոխել կամ սքօղել, ոչինչ կրնայ խա-թարել Անոր ամբողջականութիւնը, անոր հաբանական հարազատու-թիւնը:

ԻՐԱԽ

«Իրաւ»ը քերականօրէն «իր» բառին գործիական հոլովն է: Իր-իրաւ:

«Իր»ը անշունչ արարածն է: «Իր»ը բնութեան մէջ կը զանա-զանէ կենդանին անկենդանէն: Կենդանին «իր» չի կոչուիր:

«Իր»ը յառաջ կու գայ հայ նախալեզուններուն յատուկ եղող «ի» դերանունային արմատէն: «ի» կը նշանակէ «բան, գոյ», որմէ՝ «ան+ի» բառը, որ անցեալին նշանակած է «ոչ գոյ»:

«ի» բնիկ հայ բառ է, ծագած հին հայկական «քի» հարցականէն: «ի» հոլովուելով կ'առնէ հետեւեալ ձեւերը. «իմ» (տրական), «իւ» (գործիական) եւ կը դառնայ «իր», «ինչ»:

«Իրաւ»ը մակբայ է, ան կը նշանակէ «արդեամբ, գործով, հա-ւաստիաւ»: «Իրաւամբ» բառը կազմուած է զոյգ գործիականով: «Ի-րաւ»ը իր բնական իմաստէն անդին երթալով, կը նշանակէ արդար, իսկ «անիրաւ»ը՝ անարդար: Արժան եւ իրաւ:

«Իրաւ» գործիական ձեւը ապա դարձած է գոյական: «Իրաւ» գո-յականէն կազմուած են «իրաւագէտ» (արդար բանի գիտակ), «իրա-ւախոհ» (ուղիղին համեմատ մտածող), «իրաւախօս» (ճիշդը խօսող), «իրաւունք» (իրաւի հիման վրայ առնելիք, պահանջք, սեփականու-թիւն), որոնց իմաստային արմատը «իրաւացի» ըլլալն է:

Կայ նաեւ հագուագիւտ հին բայ մը եւս, «իրաւորել» բայը, որ կը նշանակէ բան մը իրական դարձնել, գործածութեան ենթարկել:

Դ) ԶԱՏՈՐՈՇՈՒՄԻ ՀԱՆԳՐՈՒԱՆՆԵՐԸ

Մարդուն բանականութեան հիմնական նուաճումներէն է գիտ-նալ զանազանել ճիշդը անճիշդէն, դատարկը լեցունէն, ստուգը անս-տուգէն, սուտը ճշմարիտէն:

Իր իմացական կարողութիւններուն նուաճումը շարունակելով, մարդը փնտռած է հասկնալ նաեւ իրերու տարբերութիւններուն արմատները, անոնց գոյութիւնը բնորոշող եւ իր ես-ին սահմանե-րը:

Առարկայ մը ինչո՞վ է զատ, ինչո՞վ է որոշ, ինչո՞վ է ուրոյն, եւ ինչ:

ԶԱՏ

Իսկական բառն է «Հատ», որ «զ» նախդիրով կազմած է «զատ» (զհատ) բառը, որմէ ծագած են «զատանել, զատել, զատուցանել» բառերը:

«Հատ» բառին արմատը կրնայ ըլլալ արաբական «քաթ»ը (կտրել), լատինական cado (կտրել) եւ կամ սանսկրիտ նոյնիմաստ արմատ մը:

«Հատ» արմատը հայ բառակազմութեան մէջ բազմաթիւ նշանակութիւններ ունեցած է: «Հատ» բառը, որմէ ծագում կ'առնէ «զատ» բառը, հատուածի իմաստ ունի, «Հատ»ը կտոր է, ինչպէս հատորը գիրքերուն շարքին մէկ կտորն է: Ամէն «զատ»՝ ամբողջութիւն մը կ'ենթադրէ, որմէ ան կ'անջատուի «հատուելով», կտրուելով եւ ուրոյն ու անկախ գոյութիւն դառնալով:

«Ջատ»ը անջատուելէ ետք իր մէջ կը շարունակէ պահպանել զանգուածին նոյն յատկութիւնները, որմէ անջատուեցաւ: Իր ընտանիքէն զատ ապրող անձ մը, թէեւ զատ կ'ապրի, սակայն ընտանիքին անունը եւ յատկանիշերը իր մէջ կը կրէ:

«Ջատանել»ը զատելու գործողութիւնն է, ան կը նշանակէ զանազանել եւ անջատել: «Ջատանել» կը պահանջէ նաեւ ընտրել: Մէկու մը կողմէ զատուածը նախապէս ընտրուած մըն է: «Ջատել ի մէջ սրբոց եւ պղծոց»:

ՈՐՈՇ, ՈՐԻՇ, ՈՒՐԻՇ

«Որոշ» բառին արմատը ըստ ոմանց յունական օրօշն է, որ սահման կը նշանակէ:

«Ջատ»ը ֆիզիքական անջատում է, իսկ «որոշ»ը արդէն զատածներուն մէջէն մտքով զանազանութիւն է: Գնդիկներու խումբի մը մէջէն գնդիկ մը «կ'որոշեն» զայն անջատելով արդէն գոյութիւն ունեցող տարբեր գնդիկներէն: Անոնցմէ հատ մը միտքով «կ'որոշեմ», ապա ֆիզիքապէս զայն կ'ընտրեմ զատելով: «Որոշում»ը մտքի ընտրութիւնն է, «զատել»ը՝ ֆիզիքականն է: Ինչ որ «որոշ» է, «ուրիշ» կը դառնայ:

«Որոշել»ը զանազան թեկնածուներու մէջէն հատ մը ընտրելու պէս է: «Որոշեցէ՛ք ինձ զԲառնաբաս եւ զՊօղոս ի գործ» միւս աշակերտներուն մէջէն: «Որոշեաց զիս յորովայնէ մօր իմոյ», մօրս արգանդէն ֆիզիքապէս չանջատուած ընտրեց զիս:

Գրաբարի մէջ «որոշ» բառը սանդուղի ոտքի կամ աստիճանի նշանակութիւն ալ ունեցած է, քանի որ սանդուղը կը ստիպէ բարձրացող կամ իջնող անձը իր կոխելիք տեղը «որոշելու», զատ զատ կոխելու, եթէ չ'ուզէր վար գլորել:

ՈՒՐՈՅՆ

Կը թուի թէ կազմուած է «իւր» եւ «ոյն» մասնիկով: Եթէ այս ստուգաբանութիւնը ընդունինք, «ուրոյն» նշանակելու է «անձնական, սեփական»:

«Ուրոյն»ը անձի կը վերաբերի, անձի մը կամ բանի մը յատուկ ըլլալն է, անոր յատկանիշն ըլլալն է, իբր սեփականութիւն նկատուիլն է: «Ուրոյն»ը գոյատեսակի զանազանութիւն է:

«Ուրոյն»ը անձի մը կամ բանի մը բնութեան մաս կը կազմէ, անոր յատկանիշը կը դառնայ: «Ուրոյն է այրեն չ'ըրոյն»=Այրելը կրակին յատուկ է: Այսպէս ծնունդ առած է «ուրոյն ուրոյն» ասոյթը, որ կը նշանակէ զատ զատ, որոշ որոշ:

ՅԱՏՈՒԿ

Կազմուած է «յատ» (հատ)=կտրել բառէն, «ուկ» մասնիկով:

Երկու միտք ներփակուած է «յատուկ» բառին մէջ. բաժանուիլ ուրիշներէն եւ սեփականութիւն դառնալ: «Յատուկ»ը ուրիշէն անջատուելով իւրացուելու անցքն է:

«Յատուկ»ը իր տեսակին մէջ մէկ հատիկութիւն կը ստեղծէ: «Մարդոյ ծիծաղականն իսկապէս յատուկ ասի», այսինքն՝ ծիծաղը մարդուն յատուկ է: «Աղամ միայն յատուկ էր» այսինքն՝ արարածներուն մէջ իր ցեղատեսակը չունէր: Յատուկին պարագային, նոյն տեսակէն երկրորդ մը չկայ: Այս միտքէն կազմուած են «իւրայատուկ, ինքնայատուկ, յատկութիւն, յատկանիշ» կամ յատկացում բառերը, որմէ նաեւ «յատուկ անուն» ասոյթը:

«Ի կնոջ ծնանիլն՝ մարդոյ է, իսկ ի կուսէ՝ Աստուծոյ յատուկ է» (միայն Աստուծոյ յատուկ է կոյսէ մը ծնիլ):

ՄԱՄՆԱԻՈՐ

Արմատն է «մասն», որ կը նշանակէ բաժին, առանձին կտոր, անջատ մաս:

«Մասն» բառը գենդական կամ սոսմերական ծագում ունի եւ «կիսել, կտրել, բաժնել» կը նշանակէ:

«Մասը», «հատ» բառին պէս, կտրելով ստացուած բաժին է, կտրուած է ամբողջութեան մը մէջէն, սակայն, տարբերելով «յատուկ»էն, կը շարունակէ ներկայանալ իբր անոր մէկ բաժինը:

«Մաս»ը ամբողջութեան մը մասնիկն է: Այդ ամբողջութենէն զատ է, բայց իրարու կը պատկանին:

«Մաս»ը միութեան ազդակ է, քանի ինքզինք կը կապէ անոր, որուն մասն է: «Երկրամաս» բառով կը հասկնանք այն ընդհանուր երկիրը, որուն ան մէկ մասն է, որուն կը պատկանի: «Անմասն մնալ» կը նշանակէ անհաղորդ, օտար մնալ:

«Մաս»ը ամբողջի մը պատկանած հատուած մըն է, որ կրնայ թէ՛ անջատուիլ ընդհանուր զանգուածէն, թէ՛ հութեամբ միացած մնալ ընդհանուր զանգուածին, որուն պատկանած է:

Հայ եկեղեցիներուն մէջ բաժնուած «մաս»ը նոյն իմաստը կը կրէ: Այդ օրհնեալ հացը խորհրդանշին է պատարագի հաղորդութեան մասնակցութեան: «Մաս»ը առնողը կը միանայ թէ՛ հաղորդութեան, թէ՛ հաղորդուողներուն:

Նոյն ձեւով յառաջացած է «մասունք» բառին նշանակութիւնը, որ սուրբի մը մարմինին պատկանած եւ անկէ անջատուած մասնիկ մըն է, զոր մեծարելով կը յարգենք բուն մարմինը, որուն մէկ մասն է «մասունք»ը:

«Մասնակցիլ» նորակազմ բառ է, որ մաս դառնալու, հաղորդ մնալու գաղափարին հետեւած է եւ ո՛չ թէ բաժանումի միտքին: Նմանապէս «մասնաւորիլ» կը նշանակէ ո՛չ թէ մաս-մաս ըլլալ, այլ մասնակցիլ իբր մաս, հաղորդ ըլլալ: Յետագային՝ հաղորդ ըլլալու միտքը պիտի տկարանայ եւ «մասնաւորիլ» բային մէջ բաժանումի իմաստը պիտի գորանայ:

ԱՆՁԱՏ

Ծագումը ոմանք պարսկական «անժիտան» բառին կը վերագրեն, որ կը նշանակէ «դուրս քաշել»: Իսկ ուրիշներ բառին ծագումը կը կապեն հայկական «զատ» բառին: «Անջատել» = ընդ-զատել: Վերջապէս ուրիշներ «անջատ» բառը կը նկատեն բարդբառ եւ զայն կը կազմեն «ան-ջատ» (ոչ կից):

«Անջատ»ը կենդանի մաս մըն է, կը բաժնուի ու կ'անջատուի կենդանի մասէ մը ու երկուքը կը մնան իրարմէ տարբեր. երեսան կաթէն «անջատել»: «Անջատումն հոգւոյ ի մարմնոյ»: «Անջատաք մեք ի նոցանէ»:

ԲԱԺԱՆ, ԲԱԺԻՆ, ԲԱԺԱՆԵԼ

Արմատն է պահլաւական «բաժ» բառը, որ կը նշանակէ քանակէ մը վերցուած եւ ուրիշին տրուած մաս մը:

Աւարկան որ կը տրուի «բաժ»ի ձեւի տակ, կը տրուի վերցուելով իր մայր քանակէն: «Բաժ» տալը՝ առնողին հետ անուղղակի հա-

ղորդակցիլ ու յարաբերիլ է: Այս պատճառով, «բաժակից» կամ «բաժորդ» բառերը նշանակած են «մասնակից, հաղորդ»: Իսկ «անբաժ» բառը ընդհակառակն կը նշանակէ անմաս:

Երբ «բաժ» առնողը պետութիւնն է, «բաժ» կը նշանակէ «հարկ, տուրք», անհատին շահաբաժինէն վերցուած մաքս: Պետական գանձիչը կոչուած է «բաժապան» կամ «բաժապետ», այսինքն արքունիքին անունով մաքս գանձող անձ:

«Բաժ» արմատը երկու բառի ծագում տուած է. մին՝ «բաժան», միւսը՝ «բաժին»:

«Բաժան» ձեւը կը նշանակէ անջատ մասերու վերածուած: «Բաժան»ը պառակտումի իմաստ ունի, որմէ «բաժանասէր» կամ «բաժանարար» բառերը, որոնք միութենասէրին ու հաշտարարին ներհակ նշանակութիւն ունին: «Բաժան բաժան» երկու անգամ կրկնուած Ո՛ճը պառակտումը կը շեշտէ:

«Բաժին» կը նշանակէ այն անջատուած եւ ուրիշին տրուած մասը, որ այսպէս ուրիշին «բաժին»ը կը դառնայ: «Բաժին»ը ժառանգութեան յատուկ նշանակութիւն ունի, ան կը նշանակէ ժառանգորդին ինկած մասը, բաժինը: «Ես եմ բաժին քո եւ ժառանգութիւն»: Առարկայէ մը իր «բաժին»ը հանող անձը «բաժանորդ» կոչուած է: «Բաժանորդ»ը արդիւնքի մը կցորդ է, մասնակից է, իր բաժինին իրաւունք ունի:

«Բաժ»ը տուրքի իր իմաստէն զատ, որ ֆիզիքական է, նշանակած է նաեւ կեանքի բաժին, ճակատագիր, կեանքին բերած բախտը մարդուն կեանքին մէջ, կեանքին տուրքը՝ աստուածներուն կողմէ մարդուն տրուած:

ՋՈԿ, ՋՈԿԵԼ

Արեւելահայերէնի յատուկ այս բառին արմատը արաբերէն «ժաու'ա» բառը նկատուած է, որ կը նշանակէ «մարդոց խումբ»: «Ջոկ»ը հայերէնի իմաստով «խումբ, տոհմ, ցեղ» նշանակութիւն ունեցած է: «Ջուարթնոց՝ Ջոկք», հրեշտակներու խումբեր, «տշխար մոլորի ի Ջոկէ տեառն իւրոյ», որմէ նաեւ «Ջոկատ» բառը, փոքր խումբի իմաստով: «Ջոկ»ը մեծ մասի մը փոքր մասն է:

«Ջոկ»ը տեսակներ կը ստեղծէ: Այլ Ջոկ է ձկանց որ ի Ջուրսն չըջին»:

Ինչ որ չի կրնար մասերու բաժնուիլ, կոչուած է «անջոկական»: Իսկ ընդհակառակն, «ջոկադիր» կոչուած է ան որ ի մի կը համադրէ:

Նոյն իմաստէն ծնած է «ջոկեր» բայը, որ կը նշանակէ անջատող խումբին եւ մայր խումբին միջեւ անջատում բերել:

«Ջոկեր» սկզբնական շրջանին նշանակած է առանձին անջատ դառնալ, առանձին ջոկ կազմել: Յետագային նշանակեց զանազանել, նաեւ մտածումի աշխարհէն ներս: Իսկ «Ջոկանալ» կը նշանակէ ջոկերու բաժնուիլ, անջատ խումբերը բազմացնելով՝ հոծ դառնալ:

ՏԱՐԲԵՐ

Բարդբառ է, որ կազմուած է «բերել» բայէն եւ «տար» արմատէն:

«Տար»ը պահլաւական բառ է: Կապ չունի «տանիլ» բային հետ:

«Տար»ը գրաբարի մէջ զանազան իմաստներով կը գործածուի:

«Տար» կը նշանակէ «հեռու, հեռաւոր», որմէ կազմուած է «տարաշխարհ»=հեռաւոր աշխարհ: «Տարածիգ»=հեռուն տարածուող կամ տանող:

«Տար» կը նշանակէ «ժամանակէ դուրս, զատ», որմէ ծնունդ առած են կարգ մը բառեր, ինչպէս «տարաժամ» (ժամէ դուրս) բառը. «եկիր տարաժամ կորուսանել զմեզ», ինչպէս նաեւ «տարապարտուց» (առանց պարտքի կամ իրաւունքի). «Դատեցին զիս ի տարապարտուց»:

«Տար» նշանակեց նաեւ սովորական չափէն դուրս. «տարահասակ (անչափահաս), տարաձեւ, տարափոխիկ, տարաշնորհ»: Այս իմաստով կազմուած է «տարբեր» բառը, որ կը նշանակէ սովորականէն դուրս:

Նոյն «տար» արմատով եւ իր զանազան իմաստներով հայերէն լեզուն նորագոյն բառեր ալ կազմեց, ինչպէս՝ «տարակարծիք, տարաբախտ, տարբադադրել, տարաձայնութիւն, տարակոյս, տարամերժ»:

Ե) ԺԱՄԱՆԱԿԸ ԵՒ ԻՐ ՄՏՈՐԱԲԱԺԱՆՈՒՄՆԵՐԸ

Մարդը իր լինելութիւնը ժամանակին մէջ գետեղած է: Ժամանակը մարդկային գիւտ է, ժամանակը Աստուած չստեղծեց, մարդն է որ ժամանակը սահմանեց, զայն բաժնելով օրերու, ժամերու, շաբաթներու, ամիսներու, տարիներու: Ժամանակը մարդուն գիւտն է: Անբան կենդանիները մինչեւ օրս ժամանակի հաշուումը չունին:

Կեանքը ժամանակով համրելու սովորութիւնը ընդհանուր երեւոյթ է մարդկութեան մօտ, նոյնիսկ եթէ բոլոր դարերուն մէջ եւ բոլոր ազգերուն մօտ համրանքը նոյնը չէ եղած: Մարդը, դարերու հոլովոյթին հետ զարգանալով, իր կեանքին անցնող-սահող հանգրուանները (մանկութիւն, երիտասարդութիւն, չափահասութիւն, ծերութիւն) բաժնեց տարիներու, ամիսներու, շաբաթներու, օրերու, ժամերու, վայրկեաններու, զանոնք թուարկելու համար եւ զանոնք թուարկելով՝ անոնց տիրելու համար:

Նախամարդուն համար բնագրային անհրաժեշտութիւն եղած է իր կեանքին երկարութիւնը թուականներով արձանագրել: Թուարկումին իբր հիմ կամ մեկնակէտ ծառայած է նախ բնութիւնը եւ բնութեան մէջ արեւուն, լուսինին, աստղերուն, տարուան չորս եղանակներուն յաջորդական հոլովոյթը:

Այն բառերը, որոնք ժամանակի մասին ընդհանուր ըմբռնումն ունին, ինչպէս «դար, ժամանակ», կը թուի թէ աւելի հին եղած են քան ժամանակը մասնահատող «վայրկեան, րոպէ» բառերը, որոնք աւելի նոր մտածողութեան արդիւնք են, ինչպէս պիտի տեսնենք:

ԴԱՐ

«Դար» բառը հայերէնի մէջ քանի մը իմաստ ունի.

«դար» = զառիթափ, բարձրաւանդակ:

«դար» = զոյգ թիւ, կոճատի հակառակ:

Բայց ժամանակի իմաստ ունեցող «դար» բառին ծագումը սեմական «դար»ն է, որ կը նշանակէ «չրջան»: Նոյն արմատն են ասորական «դար» (չրջանակ), արաբական «դաւր» (չրջան, կարգ) եւ եբրայական «դօր» (ցեղ, ազգ, սերունդ) բառերը:

Հայերէն «դար» բառը իր նշանակութեան մէջ՝ այս ծագումնային զանազան իմաստներուն արձագանգը կը կրէ: «Դար»ը, հարիւր տարի նշանակելէ առաջ, նախապէս սերունդի մը, ազգի մը, պատմութեան մը բոլորած ընդհանուր շրջանը նշանակած է: Այսպէս, կը խօսինք Միջին դարի, Նոր դարի կամ նոյնիսկ Ոսկեդարին մասին, առանց զանոնք մանրամասնելու:

Ժողովուրդներու մօտ, յաջորդ հանգրուանին, «դար»ը նաեւ նշանակեց հազար տարի, եւ վերջապէս անչարժացաւ 100 տարիներու իմաստին շուրջ, որմէ «դարագլուխ, դարադարձ, դարավերջ» բառերը: «Առ մեօք հարիւր ամն կոչի դար մի»:

ՏԱՐԻ-ԱՄ

Համաձայն ենք ֆրանսացի բանասէր Meilletի տեսակէտին, ըստ որուն հին հնդեւրոպացիները մէկ տարին եւ մէկէ աւելի տարիները նշանակելու համար երկու տարբեր բառ նշանակած են, որուն կը ձայնակցի Հրաչեա Աճառեան², հաստատելով թէ «տարին» հայոց մօտ մէկ տարիի նշանակութիւն ունի, մինչ «ամ»ը բազմաթիւ տարիներ կը նշանակէ: Ըստ Աճառեանի, Սրբ. Գիրքի մէջ «տարի» բառը գործածուած է 66 անգամ, որմէ 63ը եզակի իմաստով, իսկ «ամ»ը գործածուած է 581 անգամ, որմէ 383ը յոգնակի իմաստով³:

Տարիի եւ ամի միջեւ հաշուային այս տարբերութեան գոյութիւնը հայոց մօտ ի զօրու մնացած է մինչեւ Դ. դար, որմէ ետք

Ոսկեդարուն՝ «ամ» եւ «տարի» իրարու հոմանիշ դարձած են, մեկնելով ալի իրողութենէն, թէ «տարիք» եւ «ամ» բառերը, նոյնիսկ եթէ տարբեր բառեր են, սակայն բնութեան նոյն տեւողութեան վրայ հիմնուած են:

Երբ «տարին» տոմարական իմաստով նկատի առնուի՝ «տարի»-ին սկիզբը «տարեմուտ, տարեգլուխ» պիտի կոչուի: Երբ «ամ»ը կեանքի իմաստով նկատի առնուի՝ նոր տարին «ամանոր» պիտի կոչուի, նոր կեանքին նշանակութեամբ:

Երբ «ամ»ի եւ «տարի»ի իմաստները նոյնացան, «տարի» բառը իր յոգնակի ձեւին մէջ (տարիք) «ամ»ի տեղը գրաւեց: Այսօր ալ կ'ըսենք.- Տարիքդ քանի՞ է:

ՏԱՐԻ

Բառին ծագումը չէ լուսաբանուած: Զայն կը վերագրեն զենդական կամ հին հնդեւրոպական լեզուներուն:

«Տարին» մէկ տարի նշանակած է. տոմարական իմաստով հաշւած՝ 365 օր է: «Տարի»էն կազմուած «տարեկան» կամ «տարեւոր» բառերը կը նշանակեն մէկ տարուայ, միամեայ, տարին մէկ անգամ պատահող. Մարիամ յորժամ եղեւ տարեկան (երբ մէկ տարեկան եղաւ), արար Յովակիմ ընդունելութիւն մեծ»: «Ոչխար արու տարեւոր (մէկ տարեկան)»: «Երթային յերուսաղէմ ըստ ամենայն տարեկանի (ամէն տարի)»: «Ի գլուխ տարեկանի» կը նշանակէ տարեգլուխ:

ԱՄ

«Ամ» տարի կը նշանակէ, բայց տարիքի իմաստով. «Ամաց երկոտասանից» (12 տարեկան): «Եկաց (պարեցաւ) Ադամ ամս 930»: «Մերութիւն պատուական ոչ թուով ամացն չափիցի» (յարգելի ծերութիւնը տարիներու թիւով չի գնահատուիր): Իսկ «զառամ» կոչւած է տարիքով յառաջացած անձը:

«Ամ» թէեւ արաբերէնի հետ նմանութիւն ունի, բայց բնիկ հայ բառ է, հին հնդեւրոպական լեզուներէն: Անոր արմատը եղած է սանսկրիտ «ամա» (տարի, եղանակ, ժամանակ) եւ կամ զենդական «համա» բառը, որ կը նշանակէ «ամառ»: Զենդական աշխարհին մէջ, չորս եղանակներուն յաջորդութեան մէջ, ամառը եւ անոր տաք արեւը նկատի առնուած են որպէս դարձակէտ: Ուստի «ամառ»ը ո՛չ միայն ամառ էր, այլ նաեւ տարի կամ տարիք: Ներկայիս սովորութիւն է գարուններով չափել մարդու կեանքը, մինչդեռ անցեալին՝ «ամառ»ներով:

ԱՄԻՍ

«Ամիս»ին արմատն է սանսկրիտ «մաս»ը, որ կը նշանակէ «լուսին, ամիս», եւ կամ զենդական «մա, մանհ» բառերը: «Մահիկ» բառը յառաջ եկած է պահլաւերէնի «մահ» արմատէն, որ լուսին կը նշանակէ:

Սկզբնական շրջանին՝ ամիսները լուսնային ըլլալով, բոլոր հնդեւրոպական նախալեզուներուն մէջ լուսին եւ ամիս հոմանիշ բառեր եղած են եւ նոյն արմատն ունեցած են:

Հնդեւրոպական լեզուին մէջ պարզ արմատն է «մէ», որ կը նշանակէ «չափել», քանի որ հողամշակ նախամարդուն համար՝ լուսինի երեւումը ամիսները թուարկելու ծառայած է: Ժամանակ մը ետք, ամիսը շարունակեց միայն ամիս նշանակել, իսկ լուսինին համար նոր բառ ստեղծուեցաւ:

Թաջորդական աճումով՝ «մէ» բառէն կազմուեցաւ «մէս» բառը, իսկ անոր հայերէնի հնագոյն ձեւն եղաւ «միս», որուն միացուած «ա» նախամասնիկը բոլոր միւս հնդեւրոպական լեզուներուն մէջ միակ օրինակը կը հանդիսանայ:

ՇԱԲԱԹ

«Շաբաթ»ը երկու իմաստ ունի. նախ շաբթուան եօթներորդ օրը, ապա՝ նոյն եօթը օրերը միատեղ, իբր մէկ եօթնեակ:

«Շաբաթ» բառը եբրայական է, որուն ծագումով սեմական է եւ կը նշանակէ «հանգիստ, դադար առնել», որմէ հայերէն «շաբաթանալ» (հանգչիլ) հին բայը:

Ծանօթ է, թէ հայերէնի, յունարէնի, պարսկերէնի, արաբերէնի եւ կարգ մը ուրիշ լեզուներու շաբթուան օրերուն անունները թրւականական են, մինչդեռ ուրիշ լեզուներ, օրինակ լատիներէնն ու եւրոպական լեզուները, զանոնք կոչած են երկնային մարմիններուն անունով:

ՕՐ, ԱԻՐ

Բազմատեսակ բացատրութիւններ յատկացուած են «օր» բառին ծագումին շուրջ: Անոր հաւանական բացատրութիւնը կարող ենք գտնել հայ նախալեզուներուն պատկանող «ամոր» բառին տակ, որ նախապէս «ամուր» եղած է, ապա «աւմր» դարձած է, հուսկ «աւր» եղած է, որուն ներկայ հնչումն է «օր»: Բառին յունարէն հոմանիշը գրեթէ նոյն յեղաշրջումէն անցած է:

«Օր» բառը բազմերանգ իմաստներ ունի:

Ան կը նշանակէ նախ լման օր մը, 24 ժամ, ցերեկով եւ գիշերով: Ապա կը նշանակէ միայն ցերեկ օրը, արեւածագէն մինչեւ մայ-

րամուտ, օրուան լուսաւոր մասը: Այս երկրորդ նշանակութիւնը առ-
նուած է եբրայական «աւր» բառին ազդեցութենէն, որ կը նշանակէ
«լոյս»:

Յերեկի նշանակութեամբ կազմուած են «օրապահակ» (ցերեկի
պահակ) եւ «օրագնաց» (մէկ օրուայ ցերեկային ճամբայ) բառերը:
Հոսակ «օր» նշանակած է կեանքի տեւողութիւն, ընդհանուր իմաս-
տով, որմէ «օրհաս» բառը կեանքին վերջի նշանակութեամբ:

«Աւուրք իմ որպէս հովանի անցին» (օրերս (կեանքս) շուքի պէս
անցան):

ԺԱՄ-ԺԱՄԱՆԱԿ

«Ժամանակ» բառը պահլաւական արմատէն է: Գոյութիւն ունի
նաեւ սեմական լեզուներուն մէջ:

«Ժամանակ» բառը սեղմ իմաստով կը նշանակէ ատեն, գործի
մը շրջանը: Իսկ լայն իմաստով կը նշանակէ կեանքի շրջան, տարի-
ներ: «Ժամանակ»ը ունի իր անցեալը, ներկան, ապագան, բայցըր
բաժնելով տարբեր ժամանակներու: Պատմութիւնն ալ կը բաժնուի
ժամանակներու, որմէ «ժամանակագրութիւն» բառը:

Ժամանակի միտքը մարդու յղացումն է: Ժամանակը կը հակադ-
րուի յաւիտենականին. «ժամանակն յետ երկնի եղեւ» (ժամանակը
երկինքէն ետք գոյացաւ): «Ինչ որ վարի ժամանակօք, կալ մնալ ոչ
կարէ» (ինչ որ ժամանակին մէջ կը կատարուի, մնայուն չէ): «Անժա-
մանակ Աստուած եւ հաստիչ ժամանակաց», Աստուած անժամանակ է
եւ ժամանակին տէրը:

«Ժամ» բառը յառաջ եկած է «ժամանակ» բառէն: «Ժամ» կը
նշանակէ օրուան 24 ժամերէն մէկը: Օրը բաժնուած է 24 ժամերու:

Նոյն սկզբունքին վրայ, եկեղեցին աղօթքներ ուրոշած է իր հա-
ւատացեալներուն, անոնցմէ խնդրելով որ եկեղեցի երթան օրուան
որոշ ժամերուն աղօթելու: Ապա աղօթքը նոյնացած է աղօթքի ժա-
մին հետ եւ «ժամ» նշանակած է նաեւ աղօթք, որմէ «Երեկոյեան
ժամ» եւ «Ժամասացութիւն» բառը, այսինքն՝ ըստ ժամերուն ըսուե-
լիք աղօթք: Այս ուրոշուած ժամերուն եկեղեցի երթալու սովորութե-
նէն, «ժամ» նշանակած է նաեւ եկեղեցի, որմէ «ժամ երթալ» ասոյթը:

Սակայն «ժամ»ը առած է նաեւ 24 ժամերէն դուրս «ժամանակ»ի
ընդհանուր իմաստ, որմէ ծագած է: «Ժամ»ը կը նշանակէ նաեւ բանի
մը պատահման պահը, շրջանը: «Զպտուղ իւր ի ժամու տացէ»
(պտուղը իր ժամանակին պիտի տայ): «Յորժամ ժամ լինիցի, կոչե-
ցից զքեզ» (երբ ժամանակը ըլլայ, քեզ պիտի կանչեմ):

«Ժամանակ» արմատին է նաեւ «Ժաման» բառը, որ պատահումի հասուն պահն է: «Ժաման»էն կազմուած է «Ժամանել» բայը, որ պատահիլ կամ հասնիլ կը նշանակէ:

ՎԱՅՐԿԵԱՆ

Բառը ծագում առած է «վայր» արմատէն, որ իր հերթին կրնայ յառաջ եկած ըլլալ գենդական «վարա» բառէն:

«Վայր»ը մեր լեզուին մէջ բազմաթիւ նշանակութիւններ ունեցած է:

«Վայր»ը չքնակուած, չմշակուած տեղն է: Այս իմաստէն յառաջ եկած են «վայրագ», «վայրի կամ վայրենի» բառերը, որոնք կը բնորոշեն «անբնակ տեղի բնակիչ»ը, վայրենիները:

«Վայր»ը կը նշանակէ որեւէ տեղ. «լեռնավայր, բացավայր, դիւրավայր (դիւրաբնակ), դժուարավայր (դժուարաբնակ), միջավայր»:

«Վայր»ը կը նշանակէ վար, ցած, տակ, որմէ «գլխիվայր, զառիվայր»:

«Վայր»ը կ'առնէ նաեւ ժամանակի իմաստ եւ կը նշանակէ կարճ ժամանակ մը: «Վայր»ը տեղի գաղափարէն կ'անցնի ժամանակի գաղափարին: «Վայրիկ մի» կը նշանակէ ո՛չ թէ փոքր վայր մը, այլ հոն սահող քիչ ժամանակը:

«Վայրիկ մի դադար» ըսելով կը հասկնանք ո՛չ միայն դադարին տեղը, այլ նաեւ դադարին յատկացուած ժամանակը: Ժամանակի իմաստէն ծագած է նաեւ «վայրկեան» բառը, որ ժամուան 60րդ մասն է: «Ջմի մի ի վաթսուն ժամուցն ի վաթսուն վայրկենի հատանին» (ժամը վաթսուն վայրկեանի կը բաժնուի):

ԲՈՊԷ

Արմատն է յունական ροπη (պահ), որ «ծուիլ» կը նշանակէ եւ միանգամայն բանի մը հակիլը, իյնալու մօտիկ ըլլալը, ինչպէս նաեւ կշիռքին սլաքին թեքուելու պահը կը նշանակէ: «Բոպէ»ն իյնալ սկսող առարկային ակնթարթային պահն է, ակնթարթէն պահանջուած մանրորդ ժամանակն է:

«Բոպէ»ն արեւելահայերէնի մէջ «վայրկեան»ի նշանակութեամբ սխալ գործածուած է: «Վայրկեան»ը ժամը վաթսուն մասերու կը բաժնէ, ինչպէս տեսանք, իսկ «բոպէ»ն աւելի մանր ժամանակ կը նշանակէ:

«Բոպէ» հայերէնի մէջ նաեւ «տիեզերք»ի իմաստ ունի, ինչ որ հաւանաբար տարբեր արմատէ եկած է:

Բառը գոյութիւն ունի արեւմտահայերէնի մէջ: Ան յառաջ եկած է «ատեան» բառի սեռական հոլովէն. ատեան=ատենի:

«Ատեան» կազմուած է «ատ» արմատէն (որ հին հնդեւրոպական «ըստ» արմատէն գալով՝ կը նշանակէ «նստիլ») եւ «եան» մասնիկէն:

«Ատեան»ը զանազան իմաստներ ունի. կը նշանակէ նստելու վայր, ժողովավայր, ժողովի նիստ: Ուստի «ատեան»ը ըստ ինքեան տեղի նշանակութիւն ունի, սակայն բառը, «վայրկեան» բառին պէս, տեղի գաղափարէն անցած է ատեանին յատկացուած ժամանակին, պահին կամ ատենին իմաստին:

Գրաբարի մէջ կ'ըսենք. «ատեան հողմոյ», որ կը նշանակէ հով փչելու ժամանակ: Սրբ. Սարգիս կոչուած է «ատենահաս», այսինքն ատենին հասնող, արագահաս: «Ատեան»ը «ատեն» դառնալէ ետք, կազմած է նաեւ «ատենօք, ատեն ատեն» ձեւերը:

2) ԵԶՐԱԿԱՅՈՒԹԻԻՆ

Մարդը իր բանականութիւնը զարգացուցած է, զայն հասուն փորձառութենէ անցընելէ ետք: Նախամարդը, ներկայ գիտութիւններուն նուաճումին զազաթին տակաւին չհասած, կատարած է նոյնքան կարեւոր նուաճում մը. ան զարգացուցած ու կատարելագործած է իր մարդկային ճանաչողական կարողութիւններուն մեքենան, զայն սկսած է գործարկել անմիջապէս շրջապատի իրերուն հանդէպ:

Նախամարդը շրջապատող անծանօթ աշխարհը իր զանազան էակներով ու երեւոյթներով բառամթերքի վերածելու աշխատանքը մարդու մտային զօրութեան առաջին թիրախն եղած է: Ճանչնալ իրերը, զանազանել զանոնք իրարմէ, բառերով անուանել ու բացերով արարք մը բացատրել ահա առաջին աշխատանքը Նախամարդուն:

Մարդուն հոլթեան եւ մարդակերտումին մաս կազմած է նաեւ լեզուն, զոր մարդը մշակած է միւս կենդանիներէն գերազոյն աստիճանով աւելի: Լեզուին կերտումը առաջին փորձաքարը եղած է մարդուն խելքին գործածութեան: Լեզուին զարգացումը խելքին զարգացումին հետեւած է:

Այս կարգ մը բառերը, զորս ուսումնասիրեցինք, իրենց իմաստի նուրբ տարբերութիւններով, անշուշտ Մարդէն խելքի ուշիմութիւն պահանջած են զանոնք բնորոշելու եւ իմաստի տարբերութիւններով օժտելու ատեն:

Շնորհիւ այս որոնումի աշխատանքին, գիտցանք թէ «աին» կը նշանակէ մէջը փոճ, «պարապ»ը՝ արձակուրդ, «դատարկ»ը՝ ինչ որ դրական արդիւնք չունի, «ունայն»ը՝ պակսող բանին թողած պարա-

պը, «նանիր»ը՝ կարճ տեւողութիւն, (ուստի արժէքով ալ ճղճիմ), «թափուր»ը՝ պարպուած բանին թողած բացը, «սուտ»ը՝ ինչ որ արտայայտուածին չի համապատասխաներ, «խաբեբայ»ն՝ ծուղակի ձգող արարք, «կեղծ»ը՝ աչքի խաբկանք կամ սուտ կերպարանք, «խարդախ»ը՝ ծպտուելով խաբող, «շողոքորթ»ը՝ որուն գործօն անդամը լեզուն է, «նենգ»ը՝ խաբելու գործածուած հնարք, «մոլար»ը՝ ճամբէ շեղեցնող ուժ, «սխալ»ը՝ ոտքի սալթաքում, «ստոյգ»ը՝ բանի մը ինքնութիւնը, «ճիշդ»ը՝ քննուելով որոշուած, «ճշմարիտ»ը՝ աչքին անսխալ վկայութիւնը, «իրաւ»ը՝ իրաւացի ըլլալը, «զատ»ը՝ հատ հատ կտրտուած, «տրոշ»ը՝ մտքին կատարած ընտրութիւնն է, «ուրոյն»ը՝ տեսակի զանազանութիւնն է, «յատուկ»ը՝ ուրիշէն անջատուիլն եւ իւրացնելն է, «մասնաւոր»ը ամբողջի մը պատկանած հատուածն է, «անջատ»ը՝ կենդանի մասերու բաժանումն է, «բաժան»ը՝ պառակտումն է, «ջոկ»ը՝ տեսակներ ստեղծողն է, «տարբեր»ը՝ սովորականէն տարբերն է:

Մեր աշխատանքը կայացաւ Նախամարդուն գործածած խելքը հակառակ ուղղութեամբ բանեցնելուն մէջ, թօթափելով դարերուն բերած իմաստի մաշումը եւ իմաստները բիւրեղացնելով իրենց ծագումնային գործածութեան մէջ:

ԾԱՆՕԹԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

¹ Տես՝ Հայկազեան Հայագիտական Հանդէս, ԺԳ., 1993, էջ 11-26, Հայկազեան Հայագիտական Հանդէս, ԺԴ., 1994, էջ 197-217, Հայկազեան Հայագիտական Հանդէս, ԺԵ., 1995, էջ 13-47, Հայկազեան Հայագիտական Հանդէս, ԺԶ., 1996, էջ 289-334, Հայկազեան Հայագիտական Հանդէս, ԺԶ., 1997, էջ 331-371, Հայկազեան Հայագիտական Հանդէս, ԺԸ., 1998, էջ 153-194:

² Հ. Աճառեան, Հայերէնի արմատական բառարան, հատոր Դ., Երեւան, 1979, «Տարի», էջ 385:

³ Նոյն, էջ 386:

THE OTHER SIDE OF THE WORDS (VII)
(Summary)

ANTRANIK GRANIAN

This is the seventh article of the author in a series, which deals with the evolution of the meanings of various sets of Armenian words. In separate parts, the author has highlighted word groupings pertaining to emptiness, deception (deceit), accuracy, separation, and time. The words discussed in this part are:

1. Sin- void
2. Parap- idle
3. Datark- empty
4. Unayn- vain
5. Nanir- futile
6. Tap'ur- vacant
7. Sut- untrue
8. Khabebay - deceitful
9. Keghtz- counterfeit
10. Khardakh- that forges
11. Shoghokort'- flatterer
12. Neng- cunning
13. Molar- enormous
14. Skhal- wrong
15. Stuyg- certain
16. Tjishd- correct
17. Tjeshmarit- veridical
18. Irav- just
19. Zat- apart
20. Vurosh, vorish, urish- other
21. Uruyn- distinct
22. Hatuk- proper
23. Masnavor- particular
24. Andjat- separate
25. Bajan, bajin, bajanel- divide
26. Djok, djokel- distinct
27. Tarber- different
28. Dar- century
29. Tari- year
30. Am- year
31. Amis- month
32. Shabat'- week
33. Or, awr- day
34. Jam, jamanak- hour, time
35. Vairkian- minute
36. Rope- twinkling
37. Aten- at the time

